

інтелекті і чи потрібно це? Ніцше дає відповідь на це запитання з нотками нігілізму. Він вважає, що пізнання істини неможливе і, що найцікавіше, воно не так вже й потрібне людині, оскільки істина шкідлива для людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виндельбанд В. От Канта до Ницше / Виндельбанд В.; пер. с нем. под ред. А. И. Введенского. М.: КАНОН-пресс, 1998. 496 с.
2. Ницше Ф. Сочинения: в 2 т. / Ф. Ницше; пер. с нем.; сост., ред. и авт. прим. К. А. Свасьян. М.: Мысль, 1990. Т.1. 829 с.
3. Ницше Ф. Сочинения: в 2 т. / Ф. Ницше; пер. с нем.; сост., ред. и авт. прим. К. А. Свасьян. М.: Мысль, 1990. Т.2. 829 с.
4. Ницше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше. М.: RELL-BOOK, 1994. 352 с.

Любов КОНДРАТЮК

*кандидат філософських наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
kondrliuba@ukr.net*

Світлана ШЕВЧУК

*кандидат філософських наук, доцент
Поліський національний університет
Житомир, Україна
sveta_shevchuk@ukr.net*

ДО ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ НАУКИ

Ще і досі актуальною є оцінка орієнтації та ідеології сцієнтизму і технократизму, коли наука вважається вирішальним фактором соціального життя і мало не універсальним засобом вирішення всіх проблем людського буття. Образ науки, започаткований Новим часом і загострений позитивізмом, спирався на рішуче відокремлення її від інших елементів духовного життя суспільства (філософії, релігії, мистецтва, етики тощо). Ї сьогодні нерідко можна зустріти погляд, особливо серед представників технічних галузей і природничих наук, у якому наука протиставляється всьому тому, що пов'язане з людиною та її цінностями. Справді, науці характерні сувора логіка фактів, точність знання, перевірка наукових положень шляхом експерименту чи спостережень тощо. Йдучи таким шляхом вона здобула свої вражаючі результати, дослідила величезну кількість фактів та явищ. Однак, розвиток науки здійснюється не лише шляхом логічних прийомів мислення. Історія науки переконує, що

джерелами важливих наукових відкриттів часто ставали ідеї, які увійшли до неї ззовні, наприклад, уявлення про світову гармонію, спрямованість до числа тощо. Такі елементи сучасного наукового мислення, як атоми, матерія, спадковість, енергія, інерція тощо, зародились і набули розвитку під впливом ідей та уявлень, що були чужими науковій думці та належали іншим формам духовного життя людства.

Ми виходимо з уявлення про те, що науковий світогляд розвивається у тісній та широкій взаємодії з іншими елементами духовного життя суспільства. Усі прояви людського життя переплетені між собою. Наука не може існувати в ізоляції від інших сфер людської діяльності. Історія еволюції науки надає переконливі докази того, що всі сторони людської душі є необхідними для її власного розвитку, адже служать тим живильним середовищем, з якого вона черпає свої життєві сили.

Однак, і у наш час, виняткового розквіту та поширення наукового мислення, цей тісний зв'язок науки з іншими течіями духовного життя людства часто забувається та ігнорується: доводиться чути про суперечність та несумісність науки та філософії, релігії, етики, естетики тощо. У середині ХХ століття на тлі зростаючої могутності науки та акцентуванні уваги на її автономності відбулась дисгармонія між духовним та раціональним, етичним та науковим. З цього часу проблема ціннісного змісту наукового знання та науки набула суттєвого теоретико-пізнавального значення. Конкретніше вона може бути сформульована так: Чи є процес наукового пізнання ціннісно (першочергово, етично) нейтральним?

Сучасні вчені артикулюють два протилежні підходи до проблеми релевантності етичних цінностей в науці. Частина вчених вважає етику з її цінностями комплементарною науці. Це такі вчені, як Е.Агацці, Г.Маркузе, Г.Йонас, М.Полані та інші. Вони глибоко переконані в значущості питання про соціальну та моральну відповідальність вченого і пов'язують з ним вирішення глобальних проблем людства. Представники іншого підходу, серед яких – не менш відомі та видатні вчені, стверджують, що наука, принаймні тою мірою, якою вона обмежується дослідженням законів природи, є етично нейтральною і не утримує в собі жодних ціннісних елементів. Наприклад, В.А.Енгельгардт вважав неприродним і дивним поєднувати науку та цінності. Єдиною цінністю, яку створює наука, на його думку, є істинні знання. Приєднуємося до позиції, що ці два підходи є акцентуацією уваги на різних аспектах наукової діяльності. У другому підході виокремлюється когнітивна, пізнавальна діяльність вченого, результатом якої має бути об'єктивно істинне знання, без жодних

суб'єктивних, у тому числі морально-етичних вкраплень. Радикальну оцінку цій позиції дав німецький філософ П. Слотердайк у відомій роботі «Критика цинічного розуму», де він зазначає, що «істотний і найбільшою мірою внутрішній зв'язок з цинізмом присутній у структурі й методи сучасних емпіричних наук як таких». Він пов'язує його з позитивізмом як явищем, яке зробило «науку цілком безпринципною», попри те що «існують «предмети», щодо яких не існує наукової нейтральності, а лише упереджені і зацікавлені форми дослідження» [2; 299-300]. У іншому випадку йдеться про етично-ціннісну навантаженість діяльності вченого як людини та члена соціуму. Якщо мати на увазі моральний обов'язок вченого як представника суспільства, то етичної нейтральності науки не існує. Усвідомлюючи свою моральну відповідальність перед суспільством та людством і знаючи про можливий деструктивний наслідок із наукових досліджень, вчений повинен попередити про нього і, за можливості, запобігти йому. Мабуть саме це мали на увазі представники першого підходу, коли настоювали на сполученості науки та етичних цінностей.

Однак, певний позитивний сенс присутній і у міркуваннях представників другого підходу, які говорили про етичну нейтральність науки. Вони акцентували увагу на безпосередній функції науки – виробленні об'єктивно істинного знання. Знову ж таки, якщо поглянути на історію становлення науки, то можна вказати на деструктивні наслідки щодо неї, які виникали через намагання використати науковців та їхню діяльність для досягнення цілей, не притаманних самій науці (наприклад, «лисенківщина» чи гоніння на генетику). Тому у межах цього аспекту настоювання на автономності та етичній нейтральності науки має сенс, але тільки відносний.

І все ж, чому сьогодні є потреба говорити про сполученість науки з етикою та її цінностями? Як відомо, становлення класичного природознавства було пов'язане з ідеєю елімінації з наукового опису та пояснення всього того, що стосувалось людини. Допущення ціннісної компоненти означало б відмову від об'єктивності та універсальності знання. Саме в класичному ідеалі науки цінності різко протиставлялись об'єктивності. Некласичний етап становлення науки вже не тільки не виключав суб'єкта з контексту знання, але й пояснюючи зв'язки між знанням про об'єкт та суб'єктивною діяльністю, настоював на тому, що остання і є умовою об'єктивності та істинності.

В кінці ХХ ст. відбулися радикальні зміни в основах науки, які визначаються як народження постнекласичної науки, ознакою якої є постійне включення суб'єктивної діяльності в «тіло знання». На цьому

етапі розвитку науки важливими для осмислення стають поняття невизначеності, хаотичності, неупорядкованості світу, який вже не може бути повністю описаним раціональними засобами. Приходить розуміння того, що наука повинна постійно враховувати нераціональний залишок, який не може бути усуненим, як би вона не вдосконалювалась, інакше ми стикаємося зі своєрідним техніцизмом духу (С. Кримський), інструменталізацією мислення [1; 322].

Таким чином, шлях становлення та розвитку науки від наукової революції XVII століття до наших днів поступово рухався від уявлень про необхідність виключення з контексту знання всього, що пов'язувалось з суб'єктом та його цінностями до визнання залежності результатів пізнавальної діяльності від людини та її ціннісно-цільових структур. Сьогодні цінності у науці представлені не тільки у вигляді моральної відповідальності вченого за наслідки своїх досліджень; вони пронизують саму серцевину пізнавальної діяльності та виступають одним із критеріїв об'єктивно істинного знання. Нарешті наука отримує можливість стати органічним елементом людської культури, що перегукується та продуктивно взаємодіє з іншими формами осягнення світу, не намагаючись домінувати та витіснити останніх. Отже, чи можлива сьогодні ціннісно нейтральна наука? Сьогодні з його глобальними проблемами та соціальними викликами не дозволяє нам ствердно відповісти на це питання. Людство має тим більше шансів для свого виживання, чим скоріше зрозуміє необхідність саме ціннісного підходу не лише до науки, а й до інших сфер дійсності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримський С.Б. Нова раціональність – утвердження духовності // Кримський С.Б. Про софійність, правду, смисли людського буття. Київ: Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди, 2010. С. 318-336.
2. Слотердаjk П. Критика цинічного розуму: пер з нім. Київ: Тандем, 2002. 544 с.